

İLETİŞİMDE YENİ DÖNEM: ÜSKÜP'TE TELGRAF*

Yakup AHBAB**

Özet

Osmanlı Devleti, ilk kez Kırım Savaşı sırasında telgrafi kullanmaya başladı. Savaşın ardından telgraf kısa zamanda ülke geneline yayıldı. Üsküp sancağında ilk telgraf hatları 1862 senesinde oluşturuldu. Halkın da yardımlarıyla telgraf kısa sürede Üsküp ve çevresinde yaygınlaştı. Telgrafın kullanılmasından sonra Üsküp'ün başta İstanbul, Manastır ve Selanik olmak üzere diğer bölgelerle iletişimi gelişti. Bu sayede ticari ilişkiler canlandı. Bunun yanında Üsküp sancağındaki eşkiya takibinde de telgraf haberleşme aracı olarak kullanıldı. Bu çalışmada Üsküp sancağında ilk telgraf hatlarının çekilmesi ve telgraf teşkilatının kurulması konusu ele alındı.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Telgraf, Rumeli, Üsküp, İletişim, Makedonya

Abstract

A NEW ERA IN COMMUNICATION: TELEGRAPH IN SKOPJE

The Ottoman Empire first used telegraph during the Crimean War. After the Crimean War, telegraph spread country-wide in a short time. First telegraph lines in Skopje sanjak were established in 1862. With the help of the people of Skopje, telegraph became widespread in Skopje and its milieu. After the introduction of telegraph, Skopje's communication with other regions, particularly Istanbul, Bitola and Thessaloniki developed and therefore trade relations revived. In addition, telegraph was also used as a means of communication in the pursuit of bandits within Skopje sanjak. In this work, installation of first telegraph lines and foundation of telegraph service in Skopje sanjak are studied.

Key Words: Ottoman Empire, Telegraph, Rumelia, Skopje, Communication, Macedonia

* Bu makale "Yakup Ahabab, **Üsküp Sancağı'nın İdari ve Sosyo/Ekonomik Yapısı (1876-1911)**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2015" künyeli doktora tezinden üretilmiştir.

** Dr. E-posta: yakupahbab@hotmail.com

Giriş

19. yüzyıl ilk yarısının sonlarında icat edilen telgraf teknolojisi, haberleşme alanında sağlamış olduğu hızla doğru orantılı olarak tüm dünyada yayılmıştır. Telgrafın Osmanlı Devleti'ne girişi ise 1855 yılına kadar gecikti. Osmanlı ülkesinde ilk telgraf hattı Kırım Harbi sırasında askeri amaçlı olarak hizmete girdi. İlk sivil telgraf hattı Varna-Şumnu-Ruşçuk-Bükreş hattı olarak hizmete açıldı. Aynı yıl (15 Eylül 1855) İstanbul-Edirne-Şumnu hattı da hizmet vermeye başladı.¹

Kırım Savaşının devam ettiği sırada, Osmanlı Devleti hem savaş mahalliyle olan bağlantıyı kurmak, hem de Avrupa ile İstanbul arasında bir telgraf bağlantısı tesis etmek için kolları sıvadı. Bu nedenle, Osmanlı Devleti'ne İngiliz Mr. Look ve Mr. Cook tarafından telgraf proje teklifleri hazırlandı. Bununla birlikte Fransız M. De La Rue ve E. Blacque tarafından da ortak bir proje sunuldu. Oluşturulan komisyonlarda incelenen raporlardan anlaşıldığı üzere, Avrupa'da bulunan başkentler ile iletişim, savaş mahalliyle haberleşme ve vilayetlerde bulunan mülki amirlerin denetimi açısından yararlı bulunan telgraf teknolojisinin Rumeli coğrafyasında hızla tesis edilmesi için De La Rue ve Blacque'mn projesi kabul edildi ve bu şahıslara telgraf hattının inşası için imtiyaz verildi.²

¹ Telgrafın Osmanlı Devleti'ne girişi ve gelişimi hakkında bkz. Mustafa Kaçar, **Osmanlı Telgraf İşletmesi (1854-1871)**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1986, s.14; Mustafa Kaçar, "Osmanlı Telgraf İşletmesi (1854-1871)", **Çağın Yakalayan Osmanlı**, (yay. haz. Ekmeleddin İhsanoğlu), İstanbul 1995, s.45-120; Neriman Ersoy Hacısalihoğlu, "Kırım Savaşında Haberleşme: Varna Telgraf Hattı Şebekesi", **Savaşın Barışa: 150. Yıldönümünde Kırım Savaşı ve Paris Antlaşması (1853-1856): 22-23 Mayıs 2006: Bildiriler**, İstanbul, 2007, s.119-130; Nesimi Yazıcı, Tanzimat Döneminde Osmanlı Haberleşme Kurumu, **150. Yılında Tanzimat**, (Haz. H. D. Yıldız), Ankara, 1992, s.139-210; Nesimi Yazıcı, Türkiye'de İlk Telgrafi Abdülmecit Çekti, **Yıllarboyu Tarih**, Sayı 7, (c. 7), (Temmuz 1981), s.23-25; Özkan Keskin, Ali Sönmez, "Telgrafın Osmanlı İmparatorluğu'nda Yayılması: Çanakkale Telgraf Hattı Örneği", **OTAM**, Sayı: 25/Bahar 2009, Ankara, 2011, s. 67-83; Mehmet Mercan, "Giresun Telgraf İdaresi ve Telgrafhane Binası (1869-1904)", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Volume: 2/7, Spring 2009, s.159-174.

² De La Rue ile yapılan ilk anlaşmada, İstanbul'dan Edirne yoluyla Niş ve Belgrat'a, Niş'ten Vidin'e ve son olarak Edirne'den kuzeye doğru Şumnu ve oradan Rusçuk üzerinden Varna'ya kadar bir hat yapılması kararlaştırılmıştır. Ancak, daha önce Fransızlarca Varna'dan başlayıp Şumnu yakınlarından geçerek Bükreş'e kadar çekilen hatla ortaya çıkan yeni durumda, Osmanlı Devleti'nin inşa edeceği hatların bir an önce Şumnu'ya uzatılması ve Varna-Bükreş hattına eklenmesi halinde Avrupa ile direkt bağlantının kurulabileceği gündeme gelmiştir. Bu nedenle söz konusu anlaşmada değişiklik yapılarak, ilk anlaşmada

1) Telgraf Hatlarının İnşası

Sultan Abdülaziz'in hükümranlığı (1861-1876) boyunca, Osmanlı telgraf ağının genişlemesi devam etti. Bu dönemde Rumeli'de yan kollar ortaya çıktı. Bunlardan biri de Üsküp-Prizren hattıydı. 15 Aralık 1862'de Üsküp ile Prizren arasında telgraf hattının inşa edilmesinin idari ve ticari faydaları olacağından, Üsküp Eyaleti Valisi Müşir Mustafa Paşa tarafından telgraf hattının inşa edilmesi talep edildi. Telgraf idaresi ile yapılan muhabere sonrasında, direk ve benzeri araç gereçlerin ahalice karşılanması şartıyla, Üsküp-Prizren arasında inşa edilecek olan hattın Mühendis Ahmet Efendi tarafından inşa edilmesine 7 Ocak 1863 tarihinde karar verildi. Kısa süre içerisinde iki şehir arasında telgraf telleri çekildi ve hat kullanıma hazır hale geldi.³ Halkın maddi ve manevi katkıları ile bu inşaat tamamlandı ve kullanıma açıldı.⁴ Böylece Niş-Prishtine-Yenişehir-Üsküp-Prizren kazaları telgraf hattıyla birleştirildi. Aynı dönemde telgrafhaneye personel atamaları ve personel alımları da gerçekleştirildi. Buna göre Üsküp Telgraf Müdürlüğü'ne Niş telgrafhanesinde görev yapan Naim Efendi, refakatine Rüştü Efendi, mülazımlığa da Mahmud Efendi atandı. Ayrıca tayin edilecek olan sıra çavuşlarına da 350'şer kuruş, Üsküp'te ikamet etmek üzere bir nefer baş çavuşa da 500 kuruş, muharrerat hizmetinde kullanılmak için iki nefer hademeye de 200'er kuruş tahsis edildi.⁵

Üsküp-Prizren telgraf hattının tamamlanmasının akabinde, bir ticaret merkezi olan Manastır'ın Üsküp ile iletişimini sağlayacak olan hattın inşasına başlandı. Üsküp ve Manastır'da birer telgraf merkezinin mevcut olması, hem yeni bina yapılmasını hem de buralara memur tayinini gerektirmemesi nedeniyle, idareye oldukça ucuza mal oldu. Bunun yanında hatta kullanılacak olan direkler ahali tarafından tedarik edildi. Alet ve edevat için gerekli olan 9.951 frank

---

tespit edilen harcamaların ve Avrupa'dan satın alınan telgraf malzemelerinin ne şekilde sarf edileceği yeniden planlanarak, yeni şartlar çerçevesinde De La Rue ve Osmanlı Devleti arasında 7 Nisan 1855 tarihinde kontrat imzalanmıştır. Bk. Diren Çakılcı, "Osmanlı-Avrupa Telgraf Hatlarında Sırbistan Emeti'nin Rolü", **OTAM**, 34/Güz 2013, s.59-81.

³ **Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)**, İrade-Dâhiliye (İ.DH), 501/34073; Sadâret Mühimme Kalemi Evrakı (A.MKT.MHM), 251/2, 253/40.

⁴ İnşa esnasında Prishtine ahali tarafından 35.874 kuruş yardımda bulunulmuştur. Yapılan bu yardımlar Padişah tarafından memnuniyetle karşılanmıştır, bk. **BOA**, A.MKT.MHM, 297/30; İ.DH, 523/36072.

⁵ **BOA**, Hariciye Nezâreti İradeleri (İ.HR), 201/11445.

idare tarafından karşılandı.⁶ Bu hat Bosna ile haberleşmede kolaylık sağlayacağı için önem taşımaktaydı.⁷ Ayrıca Üsküp halkı bu hattın tamamlanmasıyla hem Ohri-Elbasan-Manastır-Selanik, hem de daha önce yapılmış olan Selanik-Avlonya-İşkodra ile telgraf aracılığıyla haberleşme imkânına sahip olacaktı.⁸ 26 Nisan 1864'te çıkan irade ile inşasına başlanan Üsküp-Manastır hattı 16 Eylül 1864'te tamamlandı.⁹ Hemen ardından hatta görevlendirilmek üzere de dokuz nefer çavuş tayin edildi.¹⁰ Üsküp-Manastır hattının inşasının ardından, diğer Rumeli hatları ile birleştirilmek maksadıyla, Manastır'dan Priştine yoluyla Niş'e kadar bir hat daha bağlanması 30 Ekim'de kararlaştırıldı.¹¹

Üsküp-Manastır hattının tamamlanmasının ardından, güzergâh üzerinde bulunan yerlerin de bu yeni iletişim aracı ile birbirine bağlanması çalışmalarına başlandı.¹² Nitekim Üsküp-Manastır hattının kullanılmaya başlanmasından yaklaşık bir yıl sonra, Köprülü'den İştib'e bir telgraf hattının çekilmesi düşünüldü. Böylece bölgenin önemli merkezleri olan Üsküp, Manastır ve İştib birbirine bağlanmış olacaktı. Yerel halkın talebi sonrasında, Maliye Nezaretince sisteminin oluşturulması için bir ön çalışmanın yapılması kararlaştırıldı. Çalışma sonrasında hazırlanan raporda, İştib'den Köprülü'ye kadar çekilmesi düşünülen hattın ekonomik açıdan çekici olmadığı ve bu durumun bazı müşkülâtlara neden olacağı belirtildi. Bunun üzerine telgraf hattının inşasından vazgeçildi.¹³ Lakin iletişim ortamının getirdiği bu yenilikten herkes gibi istifade etmek isteyen İştibliler bir yıl sonra, 10 Kasım 1867 tarihinde, telgraf hattının inşa edilmesini yeniden talep etti. Ahalinin maddi ve manevi desteği şartıyla, 18 Haziran 1868 tarihinde telgraf hattının çekilmesine neza-

⁶ BOA, İrâde-Meclis-i Vâlâ (İ.MVL), 506/22875.

⁷ Bu hattının inşa ve hesap işleri Üsküp telgraf müdürü marifetiyle yapılmaktaydı. Bunun için kendisine 5.000 kuruş harcırah verildi: BOA, İ.HR, 207/11947.

⁸ BOA, Hariciye Nezareti Mektubi Kalemi Evrakı (HR.MKT), 366/74, 363/23, 335/96; Meclis-i Vâlâ Evrakı Zabıt Cerideleri Hülâsaları (MVL), 929/74, 945/66; Sadâret Mektubî Kalemi Umum Vilâyât (A.MKT.UM), 475/77; Hariciye Nezâreti İradeleri (İ.HR), 179/9874.

⁹ Bu arada, iki merkez arasında bulunan Köprülü kasabasına bir kadranehane açılmış ve memurlar tayin olunarak 17 Eylül'de muhabereye başlanmıştır, bk. Mustafa Kaçar (1986), a.g.e., s.81-82.

¹⁰ BOA, İ.HR, 209/12082.

¹¹ BOA, İ.HR, 209/12104.

¹² BOA, MVL, 1017/26.

¹³ BOA, MVL, 1020/8.

ret tarafından karar verildi.¹⁴ Bu doğrultuda inşa için gerekli olan 5.507 frank İştiblilerce karşılandı. İnşaatin tamamlanmasıyla İştib telgrafhanesinin açılışı yapıldı. Ardından burada görev yapacak olan memurların tayinleri gerçekleştirildi. Buna göre müdür, üç nefer çavuş ve bir nefer muvassılın atamaları yapıldı. Ayrıca memurların göreve başladığında ne kadar maaş alacakları da belirlendi. Buna göre telgrafhane müdürü 800, üç adet çavuş 900 ve muvassıl da 166 kuruş alacaktı.¹⁵

Tablo 1: İştib-Köprülü Telgraf Hattı İnşa Masrafları			
Masraf	Frank	Masraf	Frank
Tel	2.400	Porselen	560
Çavuş Takımı	120	Makara	252
Makine	900	Eleman	60
Tel Nakliyesi	500	Porselen, Makine, Makara Nakliyesi	240
Sigorta	25		
Toplam			5.057

Üsküp-Manastır-İştib arasında telgraf hattının inşaatı sona erip kullanılmaya başlanmasının ardından, hattı Kumanova'ya kadar uzatma ihtiyacı ortaya çıktı. Haziran 1874 tarihinde Posta ve Telgraf Nezareti tarafından hattın maliyeti, toplam yatırım tutarı ve finansman ihtiyacı noktasında çalışma yaptırıldı ve konu hakkında bir rapor hazırlatıldı. Yapılan inceleme sonucunda, yurt dışından sağlanan malzemelerle inşa edilecek olan hattın toplam maliyeti 5.862 frank olarak tespit edildi. Ardından nezarete yapılan müzakereler neticesinde telgraf hattı projesinde inşaata başlanma karar alındı. Fakat inşa için gereken miktar halk tarafından karşılanacaktı. İnşaatin başlamasından kısa bir süre sonra Kumanova telgrafhanesi tamamlandı ve hizmete girdi.¹⁶ Ardından burada görevlendirilecek olan müdür, çavuş ve muvassılların atamaları yapıldı ve bu memurların alacakları

¹⁴ BOA, A.MKT.MHM, 411/94.

¹⁵ BOA, İrade-Şurâ-yı Devlet (İ.ŞD), 5/252; İştib-Köprülü hattı daha sonra Bereketli ve Göreler nahiyelerine kadar uzatıldı, bk. BOA, Babıalı Evrak Odası (BEO), 2462/184594.

¹⁶ Telgrafhane çeşitli zamanlarda tamir edilmiştir, bk. BOA, İrade-Posta Telgraf (İ.PT), 22/1324; Dâhiliye Nezâreti Mektubî Kalemi (DH.MKT), 1097/11; BEO, 2925/219308.

maaşlar belirlendi. Buna göre müdüre 800, çavuşa 300 ve muvassıla da 150 kuruş maaş bağlandı.¹⁷

Tablo 2: Üsküp-Kumanova Telgraf Hattı İnşa Masrafları				
Masraf	Kg.	Adet	Birim Fiyatı - Frank	Tutar-Frank
Tel	4.000	-	0,6	2.400
Osmanlı Fincanı	-	640	2	1.280
Mors Makinesi	-	2	450	900
Çavuş Takımı	-	2	40	80
Eleman Flansı ¹⁸	-	60	5	300
Sigorta	-	-	-	26
Tel Nakliyesi	-	-	-	480
Fincan ve saire Nakliyesi	-	-	-	240
Tuzruhu	2	-	-	156
Manşon ¹⁹	-	300	-	
Ek Teli	17	-	-	
Kalay	12	-	-	
Toplam				5.862

İç güvenlik ve asayişin korunması veya kaçakçılığı men, takip ve tahkiki gibi can ve mal güvenliğinin belirli ölçüde sağlanması amacıyla, yerel idareciler ve halk tarafından kazalarına telgraf hattı çekilmesi istenmekteydi. Nitekim Kasım 1879'da Üsküp Sancağı'na bağlı Kratova Kazası'nda bu nedenden ötürü bir telgrafhane açıldı.²⁰ Ayrıca buranın eşkiyadan korunması ve güvenliğinin temini için de bir tabur asker görevlendirildi.²¹ Aynı durumdan muzdarip olan Koçane ahalisi de Kratova'ya gelmiş olan telgrafın kazalarına uzatılmasını Posta ve Telgraf Nezareti'nden talep etti.²² Bu talep ancak aylar sonra karara bağlandı. Nihayetinde Koçane'ye de kısa bir süre içerisinde telgraf hattı ulaştırılmış oldu.²³

¹⁷ BOA, ŞD, 2407/22.

¹⁸ Flans, iki makine veya tesisat elemanının sızdırmaz şekilde birleştirilmesine yarayan, genelde standart olarak üretilen bir yapı elemanıdır. Aslı, Almanca "flansch" kelimesi olup, doğrudan Türkçeye girmiştir.

¹⁹ Elleri soğuktan korumak için kullanılan astarlanmış kürk, el kürkü.

²⁰ BOA, DH.MKT, 1330/43.

²¹ BOA, DH.MKT, 1328/47; 1330/43.

²² BOA, DH.MKT, 1393/18.

²³ BOA, DH.MKT, 1460/48.

XIX. yüzyılın sonlarına gelindiğinde telgraf neredeyse sancağın her yerine ulaşmış durumdaydı. Bu aşamadan sonra Üsküp ile Karadağ ve Bulgaristan'ı birbirine bağlama girişimlerine başlandı. İlk olarak 1893 yılında Podgoriçe-Üsküp siyasi ve ekonomik sebeplerle telgraf hattıyla birleştirildi.²⁴ 1908 tarihinde de Bulgaristan Posta ve Telgraf İdaresi ile Osmanlı Posta ve Telgraf İdaresi arasında yapılan anlaşma ile Üsküp-Sofya telgraf hattı projesi hazırlandı. Hazırlanan projeye göre, Üsküp'ten başlayacak olan hat, Palanka'da yapılacak olan istasyondan geçerek Sofya'ya ulaşacaktı. Bölgenin ekonomik büyüme ve sosyal gelişmesiyle, burada yaşayan vatandaşların refah, huzur ve mutluluğunun artırılması için amaçlanan bu hat Nisan 1908 tarihinde tamamlandı. Projenin tamamlanmasıyla Üsküp-Sofya arasında tam bir bağlantı kurularak hızlı, ekonomik ve kesintisiz bir haberleşme imkânı sağlandı. Bunun yanında Üsküp-Sofya arasındaki telgraf hattının ekonomik getirisinin yanında, siyasi ve güvenlik alanında da Osmanlı Devleti için önemli faydaları olacaktı.²⁵

2) Telgrafhane Teşkilatı

Osmanlı Devleti'nde ilk telgraf hatlarının döşenmesiyle birlikte 1855 yılında Sadaret'e bağlı bir telgraf müdürlüğü kuruldu. Bu göreve de 29 Mart 1855 tarihinde Tercüme Odası halifelerinden Billurizâde Mehmet Bey tayin oldu. Bu tarihten 1871 yılına kadar telgraf teşkilatı tek bir müdürün yönetiminde kaldı. Müdürlük önce 2 Şubat 1870 tarihinde Posta Nezareti ile birleşti ve Dâhiliye Nezaretine bağlandı. Daha sonra 21 Eylül 1871 tarihinde Posta ve Telgraf Nezareti teşkil edildi.²⁶

Telgraf müdürlüğü ilk teşkilatlanmasını İstanbul'da yaptı ve 1861 yılına ait bir yönetmelikle İstanbul teşkilatı düzenlendi. İstanbul'a paralel olarak taşrada da zamanla telgraf idarelerinin kurulduğu görülmekte idi. Bu çerçevede telgraf hatlarının ulaştığı Osmanlı coğrafyasının değişik yerlerinde, merkezlerin büyüklüğüne göre bir yapılanmaya gidildi. Bu merkezlerde telgrafhanenin konumuna göre değişik personel görevlendirilmekte idi. Telgraf dilinin ilk zamanlar Fransızca olması birçok telgrafhanede bu dili bilen eleman çalıştırıl-

²⁴ BOA, BEO, 255/19106, 240/17984; İ.PT, 2/1310.

²⁵ BOA, DH.MKT, 1264/51.

²⁶ Nesimi Yazıcı, "Tanzimat Döneminde Osmanlı Posta Örgütü", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, c. VI, İstanbul, 1985, s.1649; Mehmet Mercan, *a.g.e* s.164.

masını zorunlu hale getiriyordu. Bazı Türk telgrafçılarının çabaları neticesinde, Türkçenin telgraf iletişimindeki kullanımını her geçen gün artsa da Fransızca imparatorluğun sonuna kadar Türkçe ile beraber kullanılan ana telgraf dili olarak kaldı.²⁷ Bu etkene bağlı olarak telgraf ile tanışan pek çok yerde olduğu gibi Üsküp'te de Fransızca bilen memurlar istihdam edildi. Telgrafhanelerde; müdür, Türkçe ve Fransızca haberleşme elemanları, mûsil-i muharrerat, şakirdan, çavuş ve makineciler bulunmakta idi.²⁸

Üsküp telgraf idaresi ve telgrafhanede görev yapan personel hakkındaki bilgileri 1874 tarihli Prizren Vilâyeti Salnamesinden öğrenmekteyiz. 1874 senesinde Üsküp telgraf idaresinde toplam dört kişi görev yapmaktaydı.²⁹ 1896 yılına gelindiğinde ise sancaktaki haberleşme ağının gelişmesine paralel olarak Üsküp Kazası'ndaki telgraf memurlarının sayısı on beşe çıktı. Kosova Vilayet Salnamesine göre sancağa bağlı olan kazaların çoğunda telgraf idaresi bulunmaktaydı. Sadece Orhaniye ve Osmaniye kazalarında telgraf idaresi mevcut değildi.³⁰

Personel eksikliği hemen hemen tüm telgrafhane yönetimlerinin yakındıkları sorunların başında gelmekte idi. Aslında personel eksikliği sorunu diğer sorunların bir bileşkesiydi. Üsküp'te gerek kadrolu muhabere eksikliği, gerekse müdür, memur ve hizmetli gibi idari personel eksikliği nedeniyle zaman zaman haberleşme aksamakta idi. Bu da telgrafhanenin idaresini çalışamaz duruma getirmekteydi.³¹ Üsküp'te kaliteli ve sağlıklı bir hizmet verilmesinde en büyük engel olan personel eksikliği memur alımı ile giderilmeye çalışılmaktaydı.³² Örneğin 1908 senesinde Kosova Vilayeti'nin en merkezi yerinde iş ve işlevini yürüten Üsküp telgrafhanesinde memur azlığı, hem vatandaşı büyük sıkıntıya sokuyor, hem de iş yükü altında ezilen memuru içinden çıkılmaz bir strese sokuyordu. Ayrıca

²⁷ Uğur Akbulut, "Suriye'ye İlk Telgraf Hatlarının Çekilmesi", **History Studies**, Ortadoğu Özel Sayısı, 2010, s.1-11.

²⁸ Nesimi Yazıcı, "Tanzimat Döneminde Osmanlı Haberleşme Kurumu", s.190-192; Nesimi Yazıcı, "Osmanlı Telgrafında Dil Konusu", **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 26, Ankara, 1983, s.753-759; Mehmet Mercan, **a.g.m.**, s.164.

²⁹ **Salname-i Vilayet-i Prizren**, sene 1291, s.128.

³⁰ **Salname-i Vilayet-i Kosova**, sene 1314, s.155-301.

³¹ **BOA**, DH.MKT, 1641/79.

³² **BOA**, DH.MKT, 1545/51, 1657/93; Şurâ-yı Devlet Evrâkı (ŞD), 2547/2; Teşrifat-ı Rumeli Evrakı Arzuhaller (TFR.I.ŞKT), 1/85.

bu durum eşkıya takibi ve muhaberatın yapılmasına da mani oluyordu. Yaşanan bu türden sıkıntıların artması üzerine nezaretten buraya yeni memurlar gönderilmesi valilikçe talep edildi. Aksamaların giderilmesi, konusu olan hizmetlerin yerine getirilmesi için Üsküp telgrafhanesine dört adet muhabere memuru tayin edildi.³³

Üsküp telgrafhanesi hizmetinde çalışanların, çalışma koşullarından kaynaklanan ve çözüm bekleyen birçok sorunları bulunmaktaydı. Memurların en büyük sorunlarından biri ise geçim sıkıntısıydı. Buna bir de düşük olan maaşlarının zamanında ödenmemesi de eklenince memurlar mağdur olmakta idi. Çalışanlar bu mağduriyetlerinin giderilmesi adına her türlü yolu denemekten de geri kalmamaktaydı. Mesela 1904 senesinde maaşlarını alamayan İştib telgrafhanesi memurları isyan etti. Kendilerine verilmesi gereken otuz iki bin kuruş ödenmediği takdirde, sivil memurlara ve sefaretlere müracaat edeceklerini vilayete ilettiler. Yaşanan sıkıntıya çözüm bulmak için Müşiriyet devreye girdi ve memurlara ödenmesi gereken ücretler verildi. Böylece sorun tamamen giderildi ve tüm maaş ödemeleri yapıldı.³⁴ Lakin maaşların ödenmesi geçim sıkıntısı çeken memurlar için yeterli olmamaktaydı. Maddi açıdan zor günler geçiren, geçim sıkıntısı altında kıvranan bazı memurlar, geçimlerini temin etme adına zimmete para geçirmek gibi gayr-ı meşru yollara tevessül etmekte idi.³⁵

Tablo 3: Üsküp Sancağı Telgraf İdaresi Teşkilatı	
Üsküp Kazası	
Müdür Rıfat Bey	Lisan-ı Ecnebi Memuru Şafed Lazyan Efendi
Muvakkat Muhabere Memuru Eyüb Efendi	Muhabere Memuru Şevket Bey
Muhabere Memuru Behzat Efendi	Muhabere Memuru Davi Efendi
Muhabere Memuru Yaver Efendi	Çavuş Eşref Efendi
Muhabere Memuru Fuad Efendi	Çavuş Hurşid Efendi
Muhabere Memuru Sırrı Efendi	Çavuş Hüseyin Efendi

³³ BOA, DH.MKT, 1251/6.

³⁴ BOA, Rumeli Müfettişliği Jandarma Müşiriyet ve Kumandanlık Evrakı (TFR.I.AS), 14/1377.

³⁵ BOA, DH.MKT, 2535/74, 2242/30, 2279/67, 2362/66.

Çavuş Süleyman Ağa	Çavuş Hüseyin Ağa
Çavuş Muharrem Ağa	
İştib Kazası	Kumanova Kazası
Memur Ali Rıza Efendi	Memur Artin Efendi
Muhabere Memuru Şemsi Efendi	Çavuş İsmail Ağa Telgraf Muhabere memuru Vasif Efendi
Radovişte Kazası: Memur Hilmi Efendi	Palanka Kazası: Memur Hüsnü Efendi
Koçana Kazası: Memur Kadri Efendi	Kratova Kazası: Memur Şükrü Efendi

Üsküp'e telgraf hattı çekildikten sonra hizmet sunumu için bir telgrafhane binasına ihtiyaç duyuldu. Yapılan keşif sonrasında Üsküp telgrafhanesi inşası için ahali tarafından 18.006 buçuk kuruş yardım toplandı.³⁶ 1888 senesinde Kosova Vilayeti merkezinin Üsküp'e naklinin ardından, Üsküp Kazası'nda halkın da yardımlarıyla eski hükümet konağı genişletildi.³⁷ Ancak hükümet dairesinin uygunsuzluğundan ötürü mahkeme-i istinaf heyeti telgrafhane binasına nakledildi.³⁸ Telgrafhane için de senelik elli kuruş kira ile Hacı Şükrü Bey'in hanesi kiralandı.³⁹

1891 yılının ilk aylarında mevcut bina tamir edilemeyecek derecede harap ve dar olmasından dolayı Üsküp'te yeni bir telgraf ve posta merkezinin inşası gündeme geldi.⁴⁰ Yapılan keşif sonunda bu inşaat için yüz iki bin kuruşun gerekli olacağı anlaşıldı. Bu meblağın otuz iki bin kuruşunun bölge halkı tarafından karşılanacağı taahhüt edildi. Yirmi bin kuruş enkaz bedeli de düşürüldükten sonra kalan elli bin kuruşun ilgili kalemden ödenmesi için irade çıktı. Ancak daha sonraki yıllarda, bu konudaki yazışmalarda aynı şekilde tamir gerekçesi ve rakamlardan bahsedilmesi inşaatın öngörüldüğü şekilde gerçekleştirilemediğini göstermektedir.⁴¹ 1897 senesinde, telgrafhanenin inşa işleri tamamlanamadığı gerekçesiyle yıllık yetmiş lira

³⁶ Üsküp telgrafhane binası uzun süre hizmet vermiştir, bk. **BOA**, MVL, 1026/5; ŞD, 2486/16.

³⁷ **BOA**, Yıldız Mütenevvi Maruzat (Y. MTV), 35/57.

³⁸ **BOA**, BEO, 685/51364.

³⁹ Fakat kiranın ödenmesinde sorunlar yaşanmıştır. Hacı Şükrü Bey'e uzun yıllar ödenememiştir: **BOA**, BEO, 1104/82785; DH. MKT, 1826/97, 2094/97, 1973/115.

⁴⁰ **BOA**, İ. ŞD, 104/6231; DH. MKT, 1809/118.

⁴¹ Mucize Ünlü, "II. Abdülhamit Döneminde Üsküp'te İmar Faaliyetleri", **GAMER**, I, 1 (2012), s.169.

kira ile başka bir yere geçildi. Fakat verilmesi kararlaştırılan yetmiş lira için vilayetçe bir karşılık bulunamadı. Daha sonra gerekli olan meblağın Dâhiliye Nezaretince karşılanmasına Şura-yı Devlet tarafından karar verildi.⁴²

1898 yılına gelindiğinde, Üsküp telgrafhane binası inşaat masraflarının karşılanması konusunda, ticaretin durgunluğu ve daha öncelikli ödemelerin ortaya çıkması sebebiyle sıkıntılar devam etti. Bu nedenlerden ötürü halkın taahhüt ettiği 32.000 kuruş ahaliden tahsil edilemedi.⁴³ Bunun üzerine taahhüt edilen bu paranın 1315 (1899) senesi bina tamirleri bütçesinden karşılanmasına Padişah tarafından irade buyruldu⁴⁴ ve Üsküp telgrafhane binası aynı yıl tamamlanıp hizmete girdi.⁴⁵

Fotoğraf: Üsküp Posta ve Telgraf İdaresi Binası

Kaynak: <http://www.delcampe.net/> (Son Erişim Tarihi: 12.02.2015)

3) Telgraf Ücretleri

Telgraf idaresi, yapmış olduğu hizmetlerine karşılık olarak zaman içinde değişen tarifeler uyguladı. Bu tarifeleri genel olarak iç ve dış olmak üzere ayrı ayrı ele almak gerekir. 15 Eylül 1855'ten 1876'ya kadarki dönemde, ülke içi telgraf tarifelerinde ücretlerin oldukça yüksek olduğu görülür. Mesafeye göre alınan telgraf ücret-

⁴² BOA, İ.PT, 10/8.

⁴³ BOA, DH. MKT, 2193/100.

⁴⁴ BOA, DH. MKT, 2221/137.

⁴⁵ BOA, İ.PT, 8/23.

leri zamanla genel olarak düşürüldü. Bu arada ülkenin Rumeli ve Anadolu bölgeleri arasında 13 Mart 1864'ten itibaren Rumeli'nin lehine olarak ücretler %30-40 oranında indirildi. Nihayet 13 Mayıs 1869'dan itibaren mesafeye göre ücret belirleme esasından vazgeçilerek, gönderici ile alıcı merkezlerin aynı vilayette bulunmaları veya komşu olmaları ya da aralarında kaç vilayetin bulunduğu göz önüne alınarak yeni bir tarife yapıldı ve 1876'ya kadar bu yürürlükte kaldı. Bu tarifeyle de ücretler vilayetler uzaklaştıkça artmak üzere %10-30 arasında düşürüldü. Devlete ait telgraflar ise, gerekli kayıtlar yapılarak ücretsiz olarak nakledildi.⁴⁶

1906 senesinde Kosova Vilayeti merkezi dâhilinde teati olunacak telgraflardan 20 kelimeye kadar 5 kuruş ve her kelime fazlası için 10 para zam alınmaktaydı. Ayrıca vilayet dâhilinde olan merkezler arasında on beş kelimeye kadar 7,5 kuruş ve her kelime fazlası için de 20 para zam alınmakta idi. Ayrıca vilayet dâhilinden başka bir vilayet merkezi için 10 kelimeye kadar 10 kuruş ve her kelime fazlası için de 1'er kuruş zam alınmaktaydı.⁴⁷

SONUÇ

Telgrafın günlük hayata getirdiği kolaylık, rahatlık, saymakla bitmiyordu. Telgraf sayesinde insanlar uzak yerlerle çok daha kolay iletişim kurabilmekte ve yapacakları işleri daha çabuk ve rahat yapabilmekteydi. Telgrafın sosyal hayatta sunduğu imkânlar sadece bunlarla da sınırlı değildi. Özellikle ekonomik ilişkilere olan katkısı yadsınamaz bir gerçektir. Bu nedenlerden dolayı, Üsküp'te hemen hemen her kaza telgrafın kendilerine getirilmesi için ellerinden gelen her türlü maddi ve manevi çabayı göstermişlerdir. Halkın isteğine Osmanlı hükümetinin de kararlı tutumu eklenince, kısa sürede tüm sancakta telgraf hatları döşenmiştir. Sonuç olarak Üsküplüler telgrafi çok çabuk sahiplenmişlerdir.

Kaynakça

I. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Belgeleri (BOA)

Babıali Evrak Odası (BEO), 2462/184594; 2925/219308; 255/19106; 240/17984; 685/51364; 1104/82785

⁴⁶ Geçmişten Günümüze Posta, PTT Genel Müdürlüğü, Ankara, 2007, s.196.

⁴⁷ Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, sene 1324, s.633-634.

Dâhiliye Nezâreti Mektubî Kalemi (DH.MKT), 1097/11; 1330/43; 1328/47; 1330/43; 1393/18; 1460/48; 1264/51; 1641/79; 1545/51; 1657/93; 2535/74; 2242/30; 2279/67; 2362/66; 1826/97; 2094/97; 1973/115; 1809/118; 2193/100; 2221/137; 1251/6

Hariciye Nezâreti İradeleri (İ.HR), 201/11445; 207/11947; 179/9874; 209/12082; 209/12104

Hariciye Nezâreti Mektubi Kalemi Evrakı (HR.MKT), 366/74; 363/23; 335/96

İrâde-Dâhiliye (İ.DH), 501/34073; 523/36072

İrâde-Meclis-i Vâlâ (İ.MVL), 506/22875; 1017/26; 1020/8.

İrâde - Posta Telgraf (İ.PT), 22/1324; 10/8; 8/23

İrâde-Şurâ-yı Devlet (İ.ŞD), 5/252; 104/6231

Meclis-i Vâlâ Evrakı Zabıt Cerideleri Hûlasaları (MVL), 929/74; 945/66; 1026/5

Rumeli Müfettişliği Jandarma Müşiriyet Ve Kumandanlık Evrakı (TFR.I.AS), 14/1377

Sadâret Mektubî Kalemi Umum Vilâyât (A.MKT.UM), 475/77

Sadâret Mühimme Kalemi Evrakı (A.MKT.MHM), 251/2; 253/40; 411/94; 297/30

Şurâ-yı Devlet Evrâkı (ŞD), 2547/2; 2486/16; 2407/22

Teşrifat-ı Rumeli Evrakı Arzuhaller (TFR.I.ŞKT), 1/85

Yıldız Mütevenni Maruzat (Y. MTV), 35/57

II. Salnameler

Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, sene 1324.

Salname-i Vilayet-i Prizren sene 1291.

Salname-i Vilayet-i Kosova, sene 1314.

III. Kitap ve Makaleler

Ahbab, Yakup: **Üsküp Sancağı'nın İdari ve Sosyo/Ekonomik Yapısı (1876-1911)**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2015.

Akbulut, Uğur: "Suriye'ye İlk Telgraf Hatlarının Çekilmesi" **History Studies**, Ortadoğu Özel Sayısı 2010, s. 1-11.

Çakılcı, Diren: "Osmanlı-Avrupa Telgraf Hatlarında Sırbistan Emareti'nin Rolü", **OTAM**, 34/Güz 2013, 59-81.

Geçmişten Günümüze Posta: PTT Genel Müdürlüğü, Ankara 2007.

Hacısalihoglu, Neriman Ersoy: "Kırım Savaşında Haberleşme: Varna Telgraf Hattı Şebekesi", **Savaşın Barışa: 150. Yıldönümünde Kırım Savaşı ve Paris Antlaşması (1853-1856): 22-23 Mayıs 2006: Bildiriler**, İstanbul 2007, s.119-130.

Kaçar, Mustafa: "Osmanlı Telgraf İşletmesi (1854- 1871)", **Çağını Yakalayan Osmanlı**, (yay.haz. Ekmeleddin İhsanoğlu), İstanbul 1995.

Osmanlı Telgraf İşletmesi (1854-1871), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1986.

Mercan, Mehmet: "Giresun Telgraf İdaresi ve Telgrafhane Binası (1869-1904)", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal of International Social Research**, Volume: 2/7, Spring 2009, s.159-174.

Keskin, Özkan, Ali Sönmez: "Telgrafın Osmanlı İmparatorluğu'nda Yayılması: Çanakkale Telgraf Hattı Örneği",

OTAM, Sayı: 25/Bahar 2009, Ankara 2011, s. 67-81.

Ünlü, Mucize: “II. Abdülhamit Döneminde Üsküp’te İmar Faaliyetleri”, **GAMER**, I, 1 (2012), s.165-186.

Yazıcı, Nesimi: Tanzimat Döneminde Osmanlı Haberleşme Kurumu, **150. Yılında Tanzimat**, (Haz. H. D. Yıldız), Ankara 1992, s. 139-210.

_____ Türkiye’de İlk Telgrafı Abdülmecit Çekti, **Yıllarboyu Tarih**, Sayı 7, (c. 7), (Temmuz 1981), s. 23-25.

_____ “Tanzimat Döneminde Osmanlı Posta Örgütü”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, c. VI, İstanbul 1985.

_____ “Osmanlı Telgrafında Dil Konusu”, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt:26, Ankara 1983, s.751-764.

IV. İnternet Kaynakları

<http://www.delcampe.net/> (Son Erişim Tarihi: 12.02.2015).

